

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

STV 004
HT 2003
Handledare: Anders Sannerstedt

Från nykonservatism till socialliberalism?

En förändringsstudie av
Moderata Samlingspartiet

Louise Honnér

Abstract

This thesis discusses ideological and rhetorical change of the Moderate Party of Sweden. The aim of the thesis has been to study the party during a time-span of almost 20 years, trying to identify changes related to each of the three party leaders.

A hypothesis was developed, suggesting that the three party leaders each represented a different kind of ideology namely neo-conservatism, neo-liberalism and social liberalism. By studying newspaper articles and protocols from the Swedish Parliament, riksdagen, I was able to verify the hypothesis in all but the first party leader, Carl Bildt. It was showed that his ideology had more in common with New Right than with neo-liberalism.

After identifying these changes I looked for explanations within Party Strategy Theory and Social Change Theory. My conclusions were that the changes could be understood by the great loss of voters in the election of 2002 and that agents within the Moderate Party acted upon the ambition to win new and old voters to the party, thereby recognizing the need for change.

Keywords: Ideological Change, Rhetorical Change, The Moderate Party, Neo-Liberalism, Neo-Conservatism, Social Liberalism.

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	5
1.1. SYFTE, HYPOTES OCH PROBLEMFÖRMULERING	5
1.2 TIDIGARE FORSKNING	7
1.3 MATERIAL	7
1.4 TEORI	9
1.5 AVGRÄNSNING	9
1.6 DISPOSITION	10
2 METOD	11
2.1 KVALITATIV TEXTANALYS	11
2.1.1 Idé- och ideologianalys	12
2.1.2 Tillvägagångssätt	13
2.2 STILANALYS – RETORISK ANALYS	13
2.2.1 Tillvägagångssätt	14
2.2.2 Interpersonella stilaxlar	15
2.3 METODKRITIK	15
3 IDEOLOGI	17
3.1 LIBERALISM	18
3.1.1 Socialliberalism	19
3.1.2 Nyliberalism	20
3.2 KONSERVATISM	21
3.2.1 Nykonservatism	21
4 FÖRÄNDRINGSANALYS	23
4.1 IDÉ- OCH IDEOLOGIANALYS	23
4.1.1 Carl Bildt	23
4.1.2 Bo Lundgren	25
4.1.3 Fredrik Reinfeldt	26
4.1.4 Sammanfattning idé- och ideologianalys	27
4.2 STILANALYS – RETORISK ANALYS	28
4.2.1 Carl Bildt	28
4.2.2 Bo Lundgren	29
4.2.3 Fredrik Reinfeldt	29

4.2.4 <i>Sammanfattning stilanalys</i>	29
5 TEORI	30
5.1 FÖRÄNDRINGSTEORI	30
5.1.2 <i>Moderaternas förändring</i>	31
5.2 PARTISTRATEGITEORI	32
5.2.2 <i>Moderaternas förändring</i>	33
6 SLUTSATSER	34
7 REFERENSFÖRTECKNING	35

1 Inledning

Valdagen 2002 stod det klart att Moderata Samlingspartiet fått sitt sämsta väljarstöd på många år. Spekulationerna kring vad som hade orsakat det dåliga resultatet var många och inom partiet ledde det till stora organisatoriska förändringar. En förnyring av partistyrelsen gjordes och den grupp av äldre medelålders män som funnits med sedan Carl Bildts tid byttes ut och slutligen ersattes också partiledaren Bo Lundgren av Fredrik Reinfeldt.

Med Reinfeldt kom en ”ny” politik och med det ett nytt sätt att försöka nå sina väljare. Ambitionen var att ”göra politiken mer verklighetsnära, bli mer folkliga och sluta lova sådant som man inte kan hålla” (Affärsvärlden 2004-03-23).

Från Reinfeldts sida har målet tidigt varit att ”erövra s-präglade väljare”(DN 2003-05-14) vilket bl.a. resulterat i att man nu lanserar sig som det nya arbetarpartiet inom svensk inrikespolitik (DN 2005-02-01).

Färska undersökningar visar att Moderaterna ökat sitt stöd hos väljarna och att förtroendet för den nu förda politiken växer. Detta leder fram till en mängd intressanta frågor: Har det verkligen skett en förändring av den traditionella moderata politiken? Kan man se en skillnad i den moderata politiken efter valnederlaget i jämförelse med tidigare? Kan det vara så att politiken är densamma men att den framförs på ett sätt som gör det lättare för väljarna att ta den till sig?

1.1. Syfte, hypotes och problemformulering

För att kunna avgöra om den nuvarande moderata politiken skiljer sig från tidigare måste man gå tillbaka och studera tidigare partiledare. Det leder fram till **syftet** med denna uppsats som är att studera Moderaterna Samlingspartiet under de tre senaste partiledarna.

På frågan vilken ideologi Moderaterna har får man svaret är de är både liberala och konservativa (www.moderat.se). Denna definition är i sig ganska allmänt hållen och för att kunna visa på förändring över ett så kort tidsperspektiv som det här handlar om måste man hitta de små nyansskillnaderna. Jag har valt ut ett antal

ideologieriktningar inom liberalism och konservatism för att kunna jämföra den moderata politiken mot dem och på så sätt kunna urskilja skillnader.

Valet av de tre ideologiska inriktningarna baseras på en **hypotes** om att Moderaterna genomgått en liten men ändå märkbar förändring från nykonservatism vidare till nyliberalism och nu landat i en form av till socialliberalism. Dessa steg skulle enligt hypotesen representeras av partiledarna Carl Bildt, Bo Lundgren och Fredrik Reinfeldt, i motsvarande kronologisk ordning.

Detta leder mig fram till den första **problemformuleringen** för denna uppsats:

- Kan man genom att studera de tre senaste partiledarna visa på en ideologisk förändring inom Moderata Samlingspartiet?

Vare sig studien visar att det skett en ideologisk förändring eller inte finns det en följdfråga som är intressant att ställa och det är betydelsen av retorik.

Bo Lundgren blev som partiledare ofta anklagad för att använda sig av krångliga, teknokratiska termer för att beskriva den moderata politiken (se Affärsvärlden 2004-03-23). Fredrik Reinfeldt har istället uppmärksammats för sin mjuka framtoning där han på ett pedagogiskt sätt försökt förklara innehållet av den moderata politiken.

Är det så att ideologin är densamma men uttrycken är annorlunda? Kan det vara så att Fredrik Reinfeldt förändrat Moderaternas sätt att kommunicera med väljarna och att den förändring som skett snarare är retorisk än ideologisk?

Detta leder mig fram till den andra problemformuleringen:

- Om det *har* skett en ideologisk förändring, har det *också* varit en retorisk förändring?
- Om det *inte* skett en ideologisk förändring, har det *istället* varit en retorisk förändring?

1.2 Tidigare forskning

Det har gjorts många studier om ideologisk förändring inom svenska politiska partier. En av de mest omtalade är Herbert Tingstens studie från 1967 om Socialdemokratiska arbetarepartiet. Tingsten gör en idéanalys och undersöker hur ideologi har integrerats i den praktiska politiken.

Kent Lindkvist har studerat kommunistiska rörelsens utveckling i Sverige under 1900-talet. Han baserar främst sitt material på partiprogram; deras tillkomst, politiska vokabulär och förändring över tid. Lindkvists slutsats är att partiets utveckling kan förstås i att det genomgått fem ideologistadier vilket indikerar visst ideologiskifte (1982).

Kristina Boréus' avhandling från 1994 studerar "höger vågen"¹ och vilket genomslag den fått på den offentliga debatten i Sverige under 1900-talets slutdecennier. Hon söker indikationer på detta genom att studera Folkpartiet, Moderaterna och Socialdemokraterna utifrån bl.a. riksdagsprotokoll, artiklar och partiprogram och kommer bl.a. fram till att nyliberala idéer tagit ett stort kliv in i det moderata parti programmet (Ibid).

Jan Hylén undersöker hur man kan urskilja liberalism och konservatism inom Högerpartiet utifrån studier av partiets inställning till jordbruk, välfärd och moraliska frågor. Han menar att liberalismen har kommit att ta över som partiets gällande ideologi (1991).

Eftersom Hylén och Boréus båda studerat högerideologier ligger det nära till hands att influeras av dem. Min studie har likheter med Hyléns avhandling men mitt syfte kan sägas gräva sig djupare eftersom jag vill göra en studie utifrån inriktningar inom dessa båda ideologier. I jämförelse med Hylén är mitt tidsperspektiv också väsentligt kortare.

1.3 Material

Materialet till denna uppsats kommer vara både primärt och sekundärt. Det primära materialet består av protokoll från partiledarnas inledningsanföranden i den allmänpolitiska partiledardebatten. Denna debatt inleder och/eller avslutar varje vår och höst riksdagens arbete. Mitt primära material utgörs därmed av samtliga

¹ Enligt avhandlingsförfattarens definition presenteras detta i huvudsak av nyliberalismen.

anföranden som Carl Bildt, Bo Lundgren och Fredrik Reinfeldt gjort som partiledare i dessa debatter.

Fördelen med att använda anförandena som materialgrund är att de p.g.a. stark mediabevakning måste vara väl genomarbetade. Deras syfte är att föra fram partiets åsikter om situationen i landet och vilka visioner och mål man har inom ramen för sin politik. Eftersom det är en chans för partierna att nå ut till allmänheten försöker partiledarna beskriva den politik de vill föra och diskuterar kring aktuella samhällsfenomen. Det ger dem dessutom tillfälle att kritisera sina politiska motståndare och på så sätt ytterligare profilera sin politik gentemot väljarna (Boréus 1994 s 140).

Jag har också valt att komplettera primärmaterialet med ett antal av Moderaternas publicerade debattartiklar. Detta gör jag för att på ett bättre sätt ge en bild av den politik som Moderaterna försöker föra med Fredrik Reinfeldt som partiledare. Då syftet med dessa artiklar är att med massmedias hjälp nå ut till väljarna så är förutsättningarna för deras tillkomst ganska lika med dem för riksdagsanförandena. Den kritik som kan framföras mot studier av anföranden och debattartiklar är att det inte alltid är självklart vems åsikter det är som förmedlas - partistyrelsens, partiledarens eller riksdagsgruppen (Boréus 1994 s 140). För min studie bör dock inte detta vara något problem. Eftersom partiledarna får betraktas som representanter av partiets åsikter och det just är partiets åsikter/ideologi som jag vill studera så spelar det egentligen ingen roll exakt vem som skrivit vad. Det är den bakomliggande politiken som är studieobjektet. Man kan dessutom förutsätta att bakgrunden till hur dessa tal kommer till är ganska lika för de tre moderata partiledarna.

Till den retoriska förändringsanalysen är det en fördel om materialet som ligger till grund för studien är direkt jämförbart och framfört under lika förutsättningar och former. Därför kommer inte någon av tidningsartiklarna att inkluderas i denna del av studien utan helt fokuseras på riksdagsanförandena. Förhoppningen är att det ska göra jämförelsen tydligare så att man har lättare att upptäcka eventuella retoriska skillnader mellan de tre partiledarna.

Sekundärmaterialet består av ideologi- och teorilitteratur. Stort intryck har tagits från de forskare som tidigare studerat svenska politiska partier och jag uppfattar det som att de fört ganska likartade studier dock med skillnader i metodansats. När det gäller studier av Högerpartiet/Moderaterna är tendensen tydlig. Liberalismen har tagit stort kliv in i partiets ideologi och man ser mindre och mindre av konservatismen.

Kapitlet om ideologierna har jag i stor utsträckning grundat på Reidar Larsson och Andrew Heywoods böcker, detta eftersom jag tycker att deras framställningar är kompletterande både när det gäller den historiska och den idéspecifika utvecklingen. Jag är dock medveten om att Heywoods framställning kan uppfattas som något fokuserad på de anglosaxiska länderna och har därför haft detta i åtanke vid användandet av boken.

De författare som nämnts ovan har alla använt sig av partiprogram som materiell grund för sina studier av partiernas ideologiska förändring. Till min egen uppsats har jag dock valt att inte göra det eftersom dessa bara ändras ungefär var tionde år. Under den relativt korta tidsperiod som jag studerar bara skulle de inte tillföra studien så mycket. Dessutom syftar ju min studie också till att relatera dessa förändringar till de olika partiledarna och då har inte partiprogrammen något att tillföra (Jmf Boréus 1994 s140).

Sekundärt material har jag också hämtat från dagstidningsartiklar där Moderaterna omskrivits. De innehåller bl.a. direktcitat från representanter för partiet och kan därför vara behjälpliga att komplettera det insamlade materialet med.

1.4 Teori

Genom att översiktligt läsa igenom materialet tycker jag mig kunna se vissa tendenser till förändringar. Jag vill dock inte föregripa studieresultatet och kommer att presentera teorierna först efter att studien av de tre partiledarna gjorts och jag kunnat konstatera om förändring skett eller inte.

1.5 Avgränsning

Denna studie avgränsas till att studera Moderaterna och deras tre senaste partiledare Carl Bildt, Bo Lundgren och Fredrik Reinfeldt. Materialet avgränsas till de partiledardebatter i riksdagen där dessa tre representerat Moderaterna och sträcker sig från 1986 till 2005 med undantag för åren mellan 1995 och 1997 då Carl Bildt deltog i FN-uppdrag i Bosnien.

1.6 Disposition

Jag kommer inledningsvis att presentera de metoder jag valt att angripa mitt material utifrån. Till både den ideologiska och retoriska analysen använder jag olika typer av textanalys och jag kommer att föra diskussioner kring deras användningsområden och vilka typer av tillvägagångssätt det finns.

Därefter följer ett kapitel om ideologi där jag inleder med att diskutera liberalism och konservatism utifrån allmänna och historiska termer för att sedan studera socialliberalism, nyliberalism och nykonservatism utifrån mer specifika termer. Detta syftar till att skapa en plattform, en idealtyp, som analysen av de ideologiska förändringarna bygger på. Genom att presentera och diskutera varje ideologiriiktningens specifika värderingar och mål kan jag sedan dra slutsatser kring partiledarnas ideologiska position.

I det efterföljande kapitlet presenteras förändringsteori och partistrategiteori. Med hjälp av dessa teorier försöker jag sedan förklara resultatet av förändringsanalysen.

Slutligen för jag en sammanfattande diskussion kring Moderaternas utveckling under de tre partiledarna. De eventuella förändringar som skett diskuteras utifrån teorierna och den uppställda hypotesen och problemformuleringen.

2 Metod

Som framgår i problemformuleringen är detta en fallstudie av ett partis ideologiska och retoriska förändring under tre partiledare. Den metod jag kommer att använda mig av är kvalitativ textanalys. Valet på textanalys tycker jag faller sig ganska naturlig eftersom materialet är baserat på texter där tillkomsten syftat till att förmedla eller återge politiska ställningstaganden.

Valet bekräftas också av att mitt uppsatsämne anges som ett exempel på användningsområde för en textanalytisk inriktning kallad idé- och ideologianalys (Jmf Bergström & Boréus 2000 s 154).

2.1 Kvalitativ textanalys

Statsvetarna Göran Bergström och Kristina Boréus har gemensamt skrivit en bok i syfte att ”presentera olika textanalytiska inriktningar” och därigenom förenkla användandet av denna metod för studier inom samhällsvetenskap (2000 s 5). Jag har för mitt metodavsnitt valt att utgå mycket från denna bok eftersom den på ett välstrukturerat sätt presenterar olika aspekter av textanalys. Eftersom författarnas syfte varit att göra en sammanställning över textanalysens olika användningsområden har också genomgången av litteraturen på ämnet varit omfattande. Detta ger läsaren en bra överblick och framhåller fördelarna och nackdelarna man kan ställas inför vid användandet av textanalys.

Eftersom uppsatsen inledningsvis ska behandla en eventuell ideologisk förändring framstår som redan nämnts idé- och ideologianalys som den mest uppenbara vilket också bekräftades av författarna.

Den andra delen av textanalysen är den retoriska och för det avsnittet har jag valt att använda mig av stilanalys. Detta val motiveras med att denna del av studien syftar till att studera det språk partiledarna använder för att se om detta kan vara en del av förklaringen till att det upplevs som om moderaterna förändrats.

2.1.1 Idé- och ideologianalys

Inom ramen för idé- och ideologianalys finns olika inriktningar beroende på syftet med studien. Den inriktning jag väljer syftar till att studera en viss grupp eller aktör och följa dess utveckling över tid. Andra inriktningar, exempelvis innehållslig idéanalys, kan syfta till att studera hur en aktör eller parti argumenterar för en sak. Detta kan uttryckas i att man försöker utreda huvudargumenten i en debatt eller liknande (Bergström & Boréus 2000 s 154). Eftersom min studie mer syftar till att utreda allmänna politiska ståndpunkter är den innehållsliga idéanalysen inte lika tillämpbar.

Hur går man då till väga när man gör en idé- och ideologianalys? För att göra analysen måste man bestämma sig för vilket verktyg man ska använda. Intentionen med uppsatsen är att studera *om* det skett en ideologisk förändring, det är därför viktigt att bestämma sig för *hur* man ska studera ideologi.

Vissa menar att man genom att ställa ett antal frågor om samhällets styre och funktion kan urskilja ideologier från varandra: Hur ska samhället styras? Hur ska staten ingripa i människors liv? Hur ska ekonomin organiseras? Hur föreställer man sig "idealsamhället"? (Larsson 1991 s 13)

Det finns liknande kategoriseringar där man studerar partier utifrån människosyn, samhällsteori, ekonomiska ideal och moraluppfattning. Dessa variabler eller parametrar kan sedan studeras utifrån dimensioner av optimistisk-pessimistisk respektive individualistisk-kollektivistisk för att påvisa skillnaderna mellan exempelvis konservatism och liberalism (Jmf Hylén 1990 s 8).

Det är också möjligt att konstruera ett korsdiagram där olika ideologiinriktningar jämförs utifrån parametrar som partiets roll, statens roll, rörelsens största fiende, inställning till revolution, idealsamhälle mm (Lindkvist 1982 s 240). Vid sådana studier måste man dock vara medveten om att valet av parametrar också måste anpassas till den ideologi som ska studeras. Utifrån min studies perspektiv skulle de utvalda parametrarna vara så specifikt formulerade att en jämförelse mellan nykonservatism, nyliberalism och socialliberalism verkligen blev fruktsam.

Man kan också välja att skapa en "idealideologi" d.v.s. att man utformar en idealtyp baserad på den ideologi som studien syftar till att studera. Det finns två sätt att utgå ifrån gällande sådana studier.

Den ena är att man skapar en mot- eller alternatividé. Vid en studie av exempelvis nyliberalismens spridning (jmf Boréus 1994) konstruerades en alternatividé som ställdes mot idealtypen, i detta fall nyliberalism. Alternatividé

representeras då av en blandning av influenser från socialism, socialliberalism och socialdemokrati. På så sätt skapades en vänster-högerdimension som den textanalytiska delen av studien baserades på. Genom att ställa ett antal frågor till texten kunde man sedan dra slutsatser om ideologisk förändring (ibid s 141f).

Problemet med detta sätt är att definitionen av vad som är höger och vad som är vänster ibland kan vara lite svårt att klargöra och därför missvisande. Detta skapar problem vid analysen då slutsatser är svåra att göra (Se Hermansson 1995 s 485f).

Jag har därför valt att skapa en idealtyp baserad på respektive ideologieriktning och sedan studera materialet utifrån dessa. Med idealtypen som analysinstrument skapar man en sorts tolkningsram som inte bara sorterar texten utifrån ideologierna utan också kan urskilja vilken del av texten som *inte* ska ingå analysen (Bergström & Boréus 2000 s 158).

2.1.2 Tillvägagångssätt

Själva tillvägagångssättet när jag läser texterna är att lista anförandena utifrån vilka värden och rekommendationer de olika partiledarna för fram. Detta görs för att på ett enkelt sätt skapa en summering av texten med hjälp av ett antal nyckelord (Jmf Larsson 1991 s 14). Jag har också valt att lägga till samhällskritik som en variabel eftersom jag tror att jag på så sätt kan strukturera upp partiledarnas åsikter kring sakfrågor men även kartlägga deras kritik vilket ju också är en viktig del av det ideologiska ställningstagandet. Därefter görs en summering över varje partiledares åsikter och värderingar och utifrån dessa summeringar görs sedan en jämförelse med idealtyperna för socialliberalism, nyliberalism och nykonservatism. På så sätt kan jag konstatera vilken ideologieriktning som mest överensstämmer med respektive partiledare. Slutligen görs en jämförelse mellan Carl Bildt, Bo Lundgren och Fredrik Reinfeldt för att avgöra om ideologisk förändring inom moderaterna skett.

Det bör noteras att det inte är en kvantitativ studie och att jag därför inte räknar antal gånger ett visst värde, rekommendation eller samhällskritik förs fram utan summeringen görs bara utifrån tendenser.

2.2 Stilanalys – retorisk analys

Målet med denna uppsats är att utifrån ett antal anföranden i riksdagen dra slutsatser om förändringar. Förändringar behöver ju till sin typ inte bara vara

ideologiska utan kan också vara retoriska och därför kan det ge en kompletterande dimension till uppsatsen att också studera partiledarnas sätt att uttrycka sin politiska vilja.

Begreppet retorik har många definitioner, exempelvis ”sådan kommunikation som har för avsikt att övertyga”. I den politiska debatten är retorik främst ”en dragkamp om värderingar” eftersom människor handlar utifrån hur de tror att världen är, inte utefter hur det verkligen är. Därför blir språkbruket viktigt (Hevadstveit 1996 s 11).

Språket, ordvalet, associationerna och grammatiken är alla delar av vad som kan karaktärisera en texts stil och stilen är därför viktig för texten. Stilen har stor betydelse för hur effektiv retoriken i en text blir: Lyckas talaren fånga publikens intresse? Blir man engagerad? osv. Genom att studera stilen får vi en överblick, en sammanfattning som hanterar en stor del av texten och hjälper oss att studera dess olika nivåer. Detta motiverar användandet av textanalys (Hellspong & Ledin 1997 s 197f).

2.2.1 Tillvägagångssätt

Att stilanalysera en text är att försöka bestämma dess karaktär. Eftersom det finns en oändlig mängd sätt att beskriva något behöver man någon form av måttstock som ger analysen en dimension. Måttstocken inom stilanalys kallas stilaxel och dess ändpunkter representeras av ett motsatspar, exempelvis formell-informell. Mellan dessa ändpunkter finns en mängd möjliga mellanlägen såsom ”ganska vardaglig” och ”ledig med en dragning till det formella” osv. En stilaxel underlättar alltså karaktäriseringen av texten genom att ge beskrivningen olika nyanser (Hellspong och Levin 1997 s 198).

Hur uppfattar vi då stilen som ”ganska vardaglig”? Detta kan man göra genom att peka på uttryck i texten som mer uppfattas som talspråk och därigenom mer vardagligt (ibid). Här kommer tolkningsprocessen in. Tolkningen baseras främst på egen intuition vilket gör stilanalys relativt sårbar. Det är därför svårt att generalisera utifrån textanalys eftersom man måste räkna med viss subjektivism från forskarens sida.

Själva analysen utgår från två angreppssätt som man antingen kan använda var och en för sig eller kombinera. I den första utgår man från en uppsättning stilaxlar och undersöker var texten hör hemma längs dessa axlar. I den andra utgår man från sina egna upplevelser och här kan man exempelvis ställa upp en hypotes baserad på vilken stil man tror att texten representerar.

2.2.2 Interpersonella stilaxlar

För att avgöra vilka stilaxlar som på bästa sätt kan beskriva den stil som texten kommunicerar måste man ta hänsyn till syftet med texten. De riksdagsanföranden som ligger till grund för min studie kan sägas ha syftet att skapa en förtroendefull kontakt med sin publik och detta placerar dem inom området för interpersonell kommunikation. Inom det interpersonella området ryms stilaxlar som formell-informell, subjektiv-objektiv, personlig-opersonlig och engagerad-distanserad.

Eftersom syftet med min stilanalys är att ta reda på om det skett en förändring av partiledarnas språk måste också valet av dimension utgå från detta. Man kan ana att den förändring som skett är en uppluckring av det formella språket vilket lett till ett mer öppet och ledigt sätt att uttrycka sig. Min dimension för den språkliga stilen kommer utgå från partiledarnas ordval som där studeras utifrån stilaxeln krånglig-enkel. Jag tror att jag genom att använda denna dimension kan ringa in respektive partiledares sätt att uttrycka sig och utifrån detta kunna konstatera om förändring skett.

2.3 Metodkritik

Textanalys kan vara lämplig genom att verka kritiskt och ifrågasättande mot en text eftersom texter ofta kan ha både ett öppet och ett dolt budskap. Som alltid vid användandet av kvalitativ metod jämfört med en av kvantitativ karaktär så går resultatet heller inte att generalisera (jfr Hellspång och Ledin 1997)

Den risk man tar när man använder sig av textanalys och idealtyper är att definitionen av vad som representerar en viss ideologi inte är allmängiltig. Som forskare och författare måste man därför ta hänsyn till problem kring intersubjektivitet, att en annan forskare utifrån materialet och analysverktyget kommer fram till samma resultat som jag. Detta kan man försöka undvika genom att vara så tydlig som möjligt i beskrivningen av hur analysen går till men risken finns ändå att uttryck och fraser kan uppfattas annorlunda av en annan person och detta måste man vara medveten om.

Det finns en annan risk med idealtyper och det gäller själva urvalet av ideologier. När man som forskare bestämmer vilka ideologier eller ideologieriktningar som ska användas finns det risk att man väljer bort en ideologi som hade kunnat tillföra studien en annan dimension. Om jag i denna studie bara

hade valt konservativa ideologieriktningar hade jag utestängt möjligheten av att Moderaterna skulle kunna ha liberala ideologiska åsikter också (Jmf Aronson 1989).

Det förekommer också en risk när man skapar själva idealtypen att de åsikter/värderingar som man tillskriver idealtypen i själva verket inte stämmer. I sin avhandling om högervågens utbredning inom svensk politik använder Kristina Boréus nyliberalismen som ideotyp. Problem uppstod dock när hon skulle definiera nyliberalismens inställning till en rad samhällsfenomen och det visade sig att hennes definitioner inte i alltid var strikt nyliberala. En inställning som i ett läge var definierat som "höger" kunde i ett annat skede definieras som "vänster".

Att min studie baseras helt på protokoll från riksdagsdebatter kan ifrågasättas. Hade intervjuer med de tre partiledarna kunnat komplettera studiens resultat? Det är möjligt men risken när man intervjuar studieobjekten är att de kan ha svårt att ha distans till sig själva. På en direkt fråga om ideologisk tillhörighet är det möjligt att deras definition av den aktuella ideologin inte är densamma som den statsvetenskapliga ideologilitteraturens.

När det gäller stilanalysen finns tolkningsproblemet alltid med eftersom det enda man kan utgå ifrån är sin egen känsla för vilken stil som texten representerar.

3 Ideologi

Begreppet ideologi ges något olika definitioner men kan generellt sätt delas in i två synsätt, ideologi som idésystem och ideologi som funktion.

Den första definitionen är mer neutral och säger inte något om effekter och konsekvenser utan menar att det är empiriska studier som avgör vilka idéer som ska inkluderas i en viss ideologi (Bergström & Boréus 2000 s 149).

Den andra definitionen är alltså mer funktionell och där ses ideologier ”som sådana åskådningar som bidrar till samhällets sammanhållning eller som legitimerar specifika klassintressen” (Ibid). Denna andra definition finns i en del varianter:

”politisk åskådning innebärande att.. elementen ...skall bilda en.. helhet och inte vara uttryck för en enstaka värdering eller idé”
(Åsard 1979 s 11).

”ett system av värderingar som...skall uttala sig om hela samhällets organisation”
(Larsson 1994 s 12).

“.. an ideology consists of a set of ideas and beliefs through which we perceive the outside world and act upon information...”
(Macridis 1980 s 4).

Som jag skrev i inledningskapitlet har jag valt nykonservatism, nyliberalism och socialliberalism som utgångspunkter för studien.

Valet av socialliberalism grundar sig på att Fredrik Reinfeldt i en rad debattartiklar uttalat sig om en utvidgning av arbetsrätten, mindre motstånd mot fackets arbete och en eftergift på kravet om sänkta skatter (DN 2004-03-04, DN 2004-10-04) och detta är åsikter som mer överrensstämmer med ”mitten” än med ”höger”.

Valet av nyliberalism baseras på den ekonomiska fokusering som Moderaterna representerat, speciellt med Bo Lundgren som partiledare. Den bild som förmedlades var i stor utsträckning inriktad på ekonomiska variabler som skattesänkningar och marknadens möjligheter att hantera ekonomin. Partiets nära anslutning till den öppet nyliberala tankesmedjan Timbro ger också en indikation på att nyliberalismen finns representerat i partiet (se Göteborgsposten 2003-10-24).

Att nykonservatismen är med i denna studie grundar jag på att Moderaterna historiskt sett representerat konservatismen i Sverige. Då det dessutom anges i partiprogrammet att de har både liberala och konservativa värderingar är det också

av betydelse för att studien ska kunna ge en mer heltäckande bild. Att jag väljer ut nykonservatism beror på att klassisk konservatism inte har så stora likheter med den konservatism som varit representerat i Sverige och snarare kan kännas igen i anglosaxiska länder som USA och Storbritannien. Som jag angivit tidigare är det också mer fruktsamt för analysen om man jämför olika ideologier för att påvisa skillnader och förändringar.

Det är främst nykonservatismens närhet till nyliberalismen som gör den intressant för min studie. Det finns andra konservativa ideologier inom konservatismen, exempelvis pragmatisk konservatism men denna betonar främst nationell sammanhållning (Aronson 1990 s 245) och grundar politiken på hierarki och traditionalism (Heywood 2003 s 82).

3.1 Liberalism

I slutet av 1700-talet presenterade filosofen Adam Smith ett verk kallat "The Wealth of the Nation", Nationens välbefinnande. I detta omfattande arbete förde han fram idéer om fri konkurrens och hävdade rätten till näringsfrihet och frihandel (Freeman 1958 s 7). Han satte därmed upp vad han menade var förutsättning för ekonomisk tillväxt och allmänt välbefinnande och detta verk lade grunden för liberalernas ekonomiska doktrin (Larsson 1991 s 19, Jmf Gingell et. al 2000 s 117).

Med detta verk introducerades också uttrycket "laissez faire" vilket innebär att statliga regleringar inte ska existera kring marknad, ekonomi och näringslivet (Boréus 1994 s 69). Laissez faire-politiken låg länge i dvala och det var inte förrän den brittiske ekonomen John Stuart Mill i slutet av 1800-talet tog upp kravet om begränsning av statliga interventioner som det återfördes in på dagordningen.

Mill menade, trots att han trodde på Laissez faire, att statens roll skulle vara att gå in och stötta undervisningen så att grundskolan kunde göras tillgänglig även för de fattiga barnen (Girvetz 1950 s 50f). Han menade också att friheten skulle spridas till att inkludera tanke, känsla och åsikter (Lloyd 1988 s 67) och förespråkade, liksom sin mentor Edmund Burke, tanken om Utilitarismen, en lära som baseras på lycko- maximering. Den förespråkar också ekonomisk jämlikhet eftersom alla ska ha samma chans att bli lyckliga och därigenom kan det inte heller finnas någon äganderätt (Thurén 2004 s 37f).

Som begrepp står ordet "liber" för en klass bestående av fria människor som alltså inte är slavar under någon. Senare har betydelsen liberalism stått för en frihet gentemot staten men har också en bredare innebörd då vi refererar västvärldens

länder som liberala demokratier och denna betydelse bygger på medborgarnas yttrande- och religionsfrihet (Heywood 2003 s 27).

Liberalismen som ideologi baseras på frihetsbegreppet och kring kraven om de mänskliga rättigheterna; rätten till liv, frihet och egendom (Ibid).

3.1.1 Socialliberalism

Socialliberalismen grundas på att staten bör ansvar för att leverera välfärdstjänster såsom hälsa/sjukvård, pension, bostäder och utbildning till sina medborgare (Heywood 2003 s 26). Som en del av den moderna liberalismen tog den sin början vid 1900-talets sekelskifte. Industrialismen hade medfört ökat välstånd för vissa men också resulterat i fattigdom och ohälsa. Med ett samhälle som förlitade sig på friska arbetare ökade kraven på statligt stöd. Resultatet blev välfärdsstaten där staten tog ansvar för att öka den nationella effektiviteten inom industrin genom att öka hälsotalet (Heywood 2003 s 57f).

Välfärdsstatens existens baserar socialliberalerna på tanken om likvärdiga förutsättningar. De grupper eller individer som p.g.a. sin sociala ställning har sämst förutsättningar ska stöttas av samhället (Ibid)

En av ideologins främsta företrädare var John Rawls. Han representerade en sorts socialdemokratisk liberalism som å ena sidan försvarade välfärden och omfördelning av resurser men samtidigt förespråkade individualismen. Rawls utvecklade tanken om att alltför stora sociala och ekonomiska ojämlikheter skulle hanteras genom att de med sämst förutsättningar skulle få det bättre. Däremot menade han att viss ojämlikhet är att föredra eftersom det var ett till att arbeta (Heywood 2003 s 64, jmf Rawls 1993).

Socialliberalismen har i viss mån också förvaltat arvet från Utilitarismen. Detta genom att förespråka välfärdsmaximering som får ses som en form av nyttomaximering då målet är massans lycka (Blomgren 1997 s 55). Detta kan sättas i motsats till nyliberalismens krav på egendomens okränkbarhet (Jmf Larsson 1991 s 114).

Från 1900-talets början och fram till 1970 kom socialliberalismen att stå för ett synsätt där progressiv beskattning, offentliga socialförsäkringar och fackföreningar ansågs tilläts göra ingrepp på marknaden (Larsson 1991 s 20).

3.1.2 Nyliberalism

I början av 1970-talet utvecklades attackerades socialliberalismen av företrädare av en ny sorts liberalism, nyliberalismen. Det var främst en attack mot den offentliga sektorns tillväxt som man menade inte uppfyllde sitt syfte av att tillgodose medborgarnas önskemål utan snarare bidrog till en ökad byråkratisk makt (Larsson 1991 s 110) Inspiration till detta kom från den amerikanska Public Choice-skolan där man ägnar sig åt att studera hur beslutsprocesser avgör fördelningen av statens pengar och sambanden mellan politiska institutioner och optimal ekonomisk effektivitet (Lepage 1980 s 30).

Nobelpristagaren i ekonomi, Milton Friedman representerade en falang kallad monetaristerna och de menade att problem med arbetslöshet och inflation inte långsiktigt kunde lösas med den konjunkturstimulerande politik som den som Keynesianismen representerade (Larsson 1991 s 110f).

Nyliberalismen inspirerades också av filosofen Robert Nozick och hans tankar kring gränsen mellan statens legitima utförande och individens rättigheter (Ibid). Han menar att statens enda roll är att upprätthålla individens rättigheter och därför förespråkar han en minimalisering av staten (Lepage 1980 s 50, Larsson 1991 s 112). Gällande privategendomen anser Nozick att denna är en naturlig rättighet. En rättvist förvärvad egendom är en rättighet som inte kan kränkas och därför vänder han sig starkt mot socialliberalismen och socialisternas syn på ”distributiv rättvisa” (Larsson 1991 s 113).

Nyliberalerna är stora kritiker av välfärdsstaten och menar att marknad och kapitalism är förutsättningar för att människor ska kunna uppnå sina drömmar. De betraktar individen som rationell som själv kan bedöma sina intressen och i ett samhälle där människor kan förvekliga sina olikheter är också ett samhälle där alla är jämlika. De menar att de ekonomiska rättigheterna är minst lika viktiga som de medborgerliga och vill därför införa skattetak och utföra förbud mod progressiv beskattning. Istället för att omedelbart införa laseiz faire menar man att samhället gradvis bör minska sin efterfrågan på offentlig service (Larsson 1991 s 114f).

Man menar att marknaden är en demokratisk mekanism som genom konkurrens ser till att producenter bara producerar det konsumenterna vill köpa och till ett pris som de har råd med. Den ger därmed alla människor lika förutsättningar till framgång och fall, allt baserat på talang och hårt arbete ² (Heywood 2003 s 56).

² Detta kallas inom ideologilitteraturen ”meritocracy” (jämf Heywood 2003).

3.2 Konservatism

Konservatism förknippas ofta med ett motstånd till förändringar alltså ett moderat och konventionellt levnadssätt baserat på tradition och auktoritet. Idéer kring konservatism utvecklades första gången i början av 1800-talet som ett motstånd mot förändringar inom politik, samhälle och ekonomi, främst representerat av Franska Revolutionen. Som en konsekvens av industrialismens utveckling ökade liberalismen, socialismen och nationalismen i utsträckning och medan dessa ideologier förespråkade reform ville konservatismen istället bevara den traditionella samhällsordningen (Heywood 2003 s 69).

En av de främsta förgrundsfigurerna för konservatismen är filosofen Edmund Burke. Det var han som hävdade att revolutioner sätter upp hinder för den naturliga evolutionen d.v.s. samhällets stegvisa förändring och därför bör allt göras för att dessa ska undvikas (Larsson 1990 s 41). Han såg också på industrialismen som en form av revolutionär förändring och menade att konsekvensen av ekonomisk liberalism var socialt utanförskap. Socialkonservatismen uppstod som en reaktion mot detta och med detta krav om ökade socialförsäkringar. Denna inställning ändrades dock vid 1900-talets början då konservatismen vände sig emot socialism och kommunism och sökte istället intryck från den klassiska ekonomiska liberalismen som senare utvecklades till nyliberalism (Ibid s 35).

3.2.1 Nykonservatism

Nykonservatismen utgår från tre principer; lag och ordning, allmän moral och nationell identitet. De menar att kriminalitet bara kan motverkas genom hot om straff, ett straff som måste vara hårt för att vara effektivt. I USA har detta resulterat i krav på en ökad användning av dödsstraffet och hårdare tag mot unga kriminella.

Genom 1960-talets politiska frigörelse utvecklades en ökad vilja att ifrågasätta konventionella moraliska och sociala regler. Detta fenomen menar nykonservativa är ett hot mot de etablerade värderingarna och samhällets stabilitet (Heywood s 88f). Det hänger ihop med en syn på människan som ofullkomlig där stor fokusering läggs på individens självuppföstran och ansvarskänsla. Därför framstår en ökning av statens inflytande på individen också som ett hot mot individens fria utveckling. Statliga mål som ”social jämlikhet” är därför underordnad individens ärvda frihet (Ryn & Häggman 1971 s 25f). Statens roll är att upprätthålla lag och ordning och därför är ett av de nykonservativas mål den minimala men dock starka

staten. All annan aktivitet från statens sida är en direkt kränkning av individens rättigheter (Green 1987 s 42, Heywood 2003 s 91).

Nykonserveratismen lägger också stor fokus på den nationella identiteten. Ett hot mot den nationella identiteten menar man kommer från det mångkulturella samhället där en utbredning av andra kulturer riskerar att försvaga den egna. I USA har detta resulterat i kampanjer för att kontrollera och minska immigrationen samtidigt som man försöker stärka medborgarnas nationella samhörighet genom att kommunicera vad man anser är "the American way of life"(Heywood 2003 s 90).

Nykonserveratismen är tillsammans med nyliberalismen en del av den nya högern, New Right som uppstod som en motreaktion mot efterkrigstidens Keynesianska välfärdspolitik (King 1987 s 23). New Right kombinerar nyliberalismens krav om den fria ekonomiska marknaden och individens självständighet mot staten med nykonserveratismens stöd för lag och ordning och försvar av traditioner (Heywood 2003 s 82f, Åsard 1991 s 38).

4 Förändringsanalys

4.1 Idé- och ideologianalys

Studien av partiledarna har som jag tidigare beskrivit utgått från deras framförda värden, rekommendationer och samhällskritik och därefter summerats efter person.

Anledningen till att variablerna inte presenteras var för sig är att det ibland kan vara svårt att skilja dem åt. Det som i ett sammanhang förs fram som en rekommendation kan i ett annat sammanhang anses vara ett värde, t ex ”sänk inkomstskatten” och ”det ska löna sig att arbeta”.

4.1.1 Carl Bildt

De drag av nykonservatismen som man kan se hos Carl Bildt är främst betoningen på lag och ordning. Han menar att det är statens uppgift ”att upprätthålla lag och rätt som en förutsättning för trygghet och frihet” (Prot. 1986/87:12) och han menar att det är viktigt att förtroendet för rättsstaten bibehålls (Prot. 1987/88:11). Till detta kopplar han också den konservativt traditionella synen på familjen och skolan som auktoriteter och vikten av att dessa är moralbyggande då han menar att ”framtidens främsta försvar mot våld måste ligga i familj och skola” (Ibid).

Han tror också på bevarandet av arvet och menar att det ligger på dagens samhälle att vara ansvarsfulla och bl.a. ta hand om miljön för kommande generationers skull (se bl.a. Prot. 1986/87:64).

När det gäller statens roll har han liknande uppfattning som nykonservatismen och förespråkar ”en stark men begränsad stat” (Prot. 1986/87:12). Däremot uttalar han inte särskilt starka känslor kring nationell identitet utan fokuserar snarast på den europeiska nationaliteten vilket kan knytas till hans stöd för EU och hans FN-uppdrag i forna Jugoslavien.

Nyliberalismen gör sig påmind i tanken på individen som rationell med en förmåga att själv bedöma sina intressen (se Prot. 1987/88:61) och återkommer i hans försvar av individen gentemot samhället. Han ser inte i första hand staten som den som ska tillhandahålla trygghet utan detta är något som man själv skapar.

Bildt fokuserar merparten av sina anföranden på ekonomin. Han är starkt kritisk till skattehöjningar och påtalar ofta dess effekter på den svenska ekonomin. ”Ökar man skattetrycket så bromsar man ekonomin och då hamnar man i den situation som Sverige befinner sig i nu” (1989/90:3). Han återkommer ofta till att ett utökat företagande är det enda sättet att ta sig ur ekonomiska svårigheter och trots att han sällan använder sig av ordet marknadsekonomi är det tydligt att det är dit han vill nå. Han hänvisar ofta till internationella undersökningar av svensk ekonomi som han menar visar att höga skatter leder till låg tillväxt, höga räntor och försämrade statsfinanser (se bl.a. Prot.1994/95:47). Mycket kritik framförs mot det mer socialliberala sättet att hantera ekonomi och hans prioritering för samhällsförändring utgår helt och hållet ifrån marknadsliberala åsikter.

Kravet på sänkning av skatterna är ett återkommande krav som han menar är en förutsättning för att de ekonomiska problemen i Sverige ska kunna lösas. Han vill strama åt statens utgifter och öka dess sparande genom sänkta bidrag.

Det finns inte mycket av socialliberalism i Bildts anföranden. Han förespråkar välfärd men en begränsad sådan och menar att det bästa sättet att bevara välfärd och välbefinnande är genom att uppmuntra till företagande och tillväxt.

Näst efter kravet på lägre skatter är hans viktigaste mål att spara på de offentliga utgifterna bl.a. genom att sänka bidragsnivåerna (Se bl.a. Prot. 1994/95:57).

Socialliberalernas användning av progressiv beskattning är han uttalat emot och förespråkar den s.k. 30/50-regeln som säger att inkomstbeskattningen ska vara högst 30 procent och att ingen ska behöva betala mer än 50 procent av en inkomstökning i skatt (Prot. 1998/99:10)

När det gäller hans inställning till arbetsrätten tycker han att den bör moderniseras främst för att underlätta för småföretagarna (Prot.1998/99:10) och när det gäller dess förändring efterfrågar han främst stabilitet i lönerörelserna (Prot. 1994/95:47). Detta sammantaget ger tyder alltså mer på nyliberala åsikter än socialliberala.

Avslutningsvis kan man alltså konstatera att Bildts prioriteringar kretsar kring skattesänkningar och sänkningar av de offentliga utgifterna samt skapa förutsättningar för företag och tillväxt. Hans sociala värderingar fokuseras på rättsstaten, familjen och skolan. Detta sammantaget verkar hans ideologiska bas finnas i en blandning mellan nykonservatism och nyliberalism. Detta placerar honom inom New Right vilken förespråkar nyliberal ekonomi kombinerat med nykonservativa värderingar.

4.1.2 Bo Lundgren

De nykonservativa värderingar som Lundgren för fram är främst betoningen på familjepolitiken och dess konsekvenser på rättsväsendet. Han anser att staten har svikit sitt ansvar att tillhandahålla medborgarnas rättstrygghet genom att för lite resurser har satsats. Han menar att kriminalitet och våld ”ska bemötas hårt och kraftigt” och att familjen och skola här spelar en viktig roll (Prot. 1999/00:52).

Det är statens uppgift att tillhandahålla trygghet och därför ska mer satsas på polisen och rättsväsende. Han ser också problem med sviktande moral och nämner svarta löner och sjukskrivningsfusk som tecken på denna utveckling (Prot. 2002/03:12).

Det är på de nyliberala idéerna och värderingarna som Bo Lundgren baserar sin vision om samhället. Han lägger stor fokus på individens självförverkligande, frihet och skaparkraft vilket han anser motarbetas av en stat som gör vill göra sina medborgare beroende (2003/04:13).

Han vill därför inskränka statens makt över individen och ”låta människor bestämma efter eget huvud” (Prot. 2000/01:9). Han menar att ”staten fjättrar medborgarna och inskränker valfriheten i frågor som vård, skola och omsorg. Människor ska leva och agera utifrån sina egna förutsättningar och därigenom ta tillbaka makten över sina liv (Prot. 1999/00:12).

Han menar att frihandel och marknadsekonomi är förutsättningar för välstånd och har ”visat sig överlägsen när det gäller att skapa goda livsbetingelser till människor”(Prot. 2003/04:13). Genom att skapa ”en företagarvänlig politik (Prot. 2002/03: 122) ska man uppmuntra till investeringar.

Sänkt skatt gör att man ”får skörda frukten av sitt arbete” och Lundgren menar att den som stått för risken också ska kunna få en större del av vinsten (Prot. 2003/04:13). Med detta tillkommer försvaret av äganderätten som en konsekvens av hårt arbete och investeringar (Prot.1999/00:128).

När det gäller socialliberalism influens på Bo Lundgren kan detta främst spåras i hans vision om hjälp till de mest utsatta och när han talar om skattesänkningar syftar dessa i första hand till att underlätta för låg- och medelinkomsttagarna (Prot. 1999/00:128).

Man kan också se vissa tendenser som påminner om Utilitarismens lyckomaximering bl.a. genom att han förespråkar solidarisk finansiering av sjukvården (2000/01:51). Dock motsätter han sig förmynderi och avslår tanken på

att staten ska ”följa en från vaggan till graven”, något som socialliberalerna annars förespråkar (Prot. 1999/00: 120).

Lundgren kritiserar välfärdsmodellen eftersom han inte tycker att den uppfyller sin funktion längre. Han menar att de höga bidragen lett till att människor inte söker sig till arbetsmarknaden i samma utsträckning och att en sänkning av ersättningarna därmed skulle uppmuntra arbete (Prot. 2003/04:13). Han upprepar ofta att ”det ska löna sig att arbeta” och med detta kommer kravet på skattesänkningar.

Sammantaget lägger Lundgren stor fokusering på att kritisera skattenivån som han menar behöver minskas för att skapa företagsamhet och välstånd. Han förespråkar också starkt individens valfrihet och oberoende från staten och menar att fria individer för samhället framåt. Hans åsikter har därmed sin bas i nyliberalismen och trots att han tar vissa intryck från socialliberalismen och nykonservatismen är hans nyliberala åsikter framträdande.

4.1.3 Fredrik Reinfeldt

Nykonservatismen känns mest igen i de moraliska frågor Reinfeldt för fram gällande problem som svartjobb, skatteflykt och civil olydnad. Han menar att detta är tecken på att man inte längre skiljer på vad som är rätt och fel och hänvisar bl.a. till Skandia-affären (Prot.2003/04:55).

De nykonservativa värderingarna syns också i de krav han ställt på ökade resurser till rättsväsendet. Han anser att kriminella idag har för stora friheter vilket sätter våldsoffer i en utsatt situation (DN 2004-04-17).

Fredrik Reinfeldt delar nyliberalismens tankar om individens självständighet gentemot staten. Han påpekar ofta betydelsen av individens rättigheter och menar att det handlar om att ”ge människor makt över sitt eget liv och möjlighet att påverka sin egen situation” (Prot. 2004/05:13).

Han hänvisar till att Moderaterna ”tar sin utgångspunkt just i människors rätt att växa som fria individer” (Prot. 2003/04:55). I detta kommer också tron på människan som rationell individ med förmåga att själv avgöra sina intressen in.

Socialliberalismen känns igen Reinfeldts anföranden i att han talar mycket om att det ska löna sig att arbeta. Liksom Rawls förespråkar han en situation i samhället där staten går in för att hjälpa de allra mest utsatta men i övrigt ska medborgarna uppmuntras att arbeta bl.a. genom sänkt bidragsförsörjning. Reinfeldt uttrycker det

med att man ska ”göra det mödan värt att arbeta” (Prot. 2003/04:121) och ”människor ska komma loss från ersättningsförsörjning...och komma iväg till arbete” (Prot. 2004/05:13).

Just att det ska löna sig att arbeta är något som Fredrik Reinfeldt ofta kommer tillbaka till. Han utmanar Socialdemokraterna som ”Sveriges nya arbetarparti” (Prot. 2004/05:61) och vänder sig till dem som tjänar allra minst och för vilka de vill att det ska göra en skillnad att dessa arbetar (Ibid).

När det gäller andra socialliberala värden kopplade till välfärdsstatens bevarande har Reinfeldt framfört en förändrad syn på exempelvis fackföreningar. Från att tidigare krävt enskilda avtal istället för kollektivavtal (Göteborgsposten 3003-10-24) har man nu vänt och välkomnar fackföreningarnas arbete: ”Det är svårt att hävda att fackföreningar som företräder breda samhällsgrupper skulle utgöra ett stort samhällsproblem” (DN 2004-04-10). Han förespråkar också ett väl utbyggt socialt skyddsnät där fokus ligger på individens trygghet (DN 2003-05-14).

En summering av Fredrik Reinfeldts värden, rekommendationer och samhällskritik resulterar i en fokusering på individens rättighet och självständighet gentemot staten, att det ska löna sig att arbeta, att det är viktigt att verka för företagande och att staten ska tillhandahålla offentliga trygghetsförsäkringar för de mest utsatta.

4.1.4 Sammanfattning idé- och ideologianalys

Efter genomgång av de tre partiledarnas värden, rekommendationer och samhällskritik kan man urskilja vissa skillnader i deras politiska visioner och mål.

Carl Bildt har med sin fokusering på rättsstaten och moral stora likheter med nykonservatismen samtidigt som hans ekonomiska mål överensstämmer med nyliberalernas. Detta placerar honom inom beteckningen för New Right, den nya högern, vilket grundas på att han fört med sig konservativa traditionella värderingar och kompletterat detta med nyliberalismens strävan efter marknadsekonomi.

Bo Lundgren har stark betoning på individens självständighet gentemot staten och förespråkar valfriheten som en väg till både individuell och ekonomisk framgång. Han förvaltar Bildts krav på skattesänkningar och menar att det är en förutsättning för samhället och människors vidare utveckling. Nyliberalismen har en omfattande inverkan på hans åsikter och syns tydligt i hans fokusering på frihet för individen och ekonomin.

Reinfeldt betonar liksom Lundgren individens oberoende av staten men försvarar också välfärdsmodellen som ett skyddsnät för de mest utsatta. Han har

övergivit några av Moderaternas ”heliga kor” såsom motståndet mot kollektivavtal och kravet på omfattande skattesänkningar och öppnar dörren till traditionella socialdemokratiska väljare. Därmed driver han Moderaterna närmare socialliberalismen och den politiska mittfåran.

Det kan därför konstateras att Moderaterna genomgått en ideologisk förändring, från New Right till socialliberalism. Partiet har vart eftersom rört sig bort från de konservativa värderingarna även om dessa fortfarande finns kvar inom familje- och kriminalpolitiken. Fokus ligger numera på att förverkliga medborgarnas drömmar genom arbete och minskat statligt inflytande.

4.2 Stilanalys – retorisk analys

Stilanalysen kommer som diskuterats tidigare utgå från dimensionen krångligt-enkelt ordval. Denna dimension kan sägas vara en underkategori till formell-informell och syftar alltså till att studera hur partiledarna väljer att uttrycka sig.

4.2.1 Carl Bildt

Carl Bildts språk kan karaktäriseras som bestående av korta, kraftfulla meningar. Hans budskap är i sak ganska enkla men han använder sig av byråkratiska och svåra ord. Det är tydligt att han är influerad av ett mer formellt ordval och använder uttryck som ”anbefalles” och ”kvintessensen” (Prot. 1993/94:57). När han beskriver sin vision om samhällsförändringar används byråkratiska begrepp som ”avregleringar”, ”strukturella reformer”, ”kapitalförsörjning” och ”dogmatisk återställare” (ibid).

Sammansatta ord som ”utgifts- och statskuldsutvecklingen” används för att beskriva långsiktiga ekonomiska problem och vid ett tillfälle hänvisar han till ”drakoniska sparinsatser” som ett verktyg ut ur ekonomiska kriser (Prot.1994/95:57).

Han talar gärna om visioner, om hur idealsamhället ska uppnås och i denna beskrivning är ordvalet ganska enkelt och rak på sak. När han sedan diskuterar politiska och ekonomiska situationer får språket genast en krångligare betoning.

4.2.2 Bo Lundgren

Bo Lundgrens krånglighet ligger inte i att han använder svåra eller formella begrepp. Problemet ligger snarare i att hans meningsbyggnad är så omfattande att budskapet har svårt att nå fram. Genom att lägga in långa bisatser som han fyller av uppräknningar skapar han resonemang som är svåra att följa.

” Denna tro eller förhoppning att högkonjunkturen av någon biblisk anledning skulle vara för evigt gjorde att de ansatser som en gång fanns till att genomföra reformer för en långsiktigt högre tillväxt försvann.”
(Prot. 2001/02:52)

Det här är exemplet på att han ofta väljer att placera verbet sist i meningen och håller på så sätt lyssnaren/läsaren på sträckbänken länge. Det gör det svårt att följa hans annars logiska resonemang och ger intryck av att vara krångligt.

Under sin tid som partiledare anklagades Lundgren för att tala för mycket om skatter och siffror men detta känns inte igen i hans riksdagsanföranden. Vid de få tillfällen han refererar till siffror bidrar detta snarare till klarhet kring hans resonemang.

4.2.3 Fredrik Reinfeldt

Det man främst slås av när man studerar Reinfeldts anföranden är hans pedagogiska framställning. Han använder enkla ord och hänvisar till situationer som det är lätt att relatera till.

Reinfeldt använder ett okomplicerat talspråk och diskuterar mer kring människors vardag än hänvisar till ekonomiska termer. Vid ett tillfälle tar han sig tid att förklara vad som menas med margineffekt, ett uttryck som riksdagsmännen säkert är väl införstådda med men som allmänheten kanske inte har samma kunskap om (Prot. 2004/05:55).

4.2.4 Sammanfattning stilanalys

En jämförelse mellan partiledarna pekar på en liten men märkbar förändring. Bildt använde ett något formellt språk vilket uppfattades som krångligt. Lundgrens ordval var inte så krångliga men hans resonemang kändes ändå svåra att följa p.g.a. de långa meningsbyggnaderna. Reinfeldt representerade den enklare, pedagogiska språkstilen där lyssnaren kunde känna igen sig.

5 Teori

När förändringen nu har konstaterats är det viktigt att skapa ett teoretiskt ram där förändringen kan förklaras. Jag har för detta valt förändringsteori och partistrategiteori.

Förändringsteorins tillämpning på denna studie känns ganska självklar. Anledningen till att jag valt partistrategiteori är att det är den teori som används mest i studier av ideologiska förändringar (se bl. a. Hinnfors 1991).

Partistrategiteori kan också vara fruktsamt i den retoriska delen av analysen eftersom politisk retorik syftar till ”att mobilisera folk till politisk handling” (Heradstveit & Björge 1992 s 13). Därmed kan partistrategiteori bidra till att skapa en bättre förståelse när man analyserar den retoriska förändringen.

Teorier som exempelvis Rational Choice har valts bort eftersom jag anser att aktörsperspektivet är inkluderat i förändringsteorin.

5.1 Förändringsteori

Förändringsteorin baseras på att studera relationen mellan strukturer och aktörer och hur deras beroende av varandra eller självständighet gentemot varandra är det som skapar samhällets förändring.

Definitionen av aktör och struktur går att finna i Lennart Lundquists bok om svensk förvaltning. Enligt honom kan aktör betraktas som ”individer eller kollektiv som har någon form av medvetenhet och autonomi, d.v.s. såväl handlingsfrihet som handlingsförmåga”. Strukturer uppfattas som mönster som till sin art kan vara samhällsliga, fysiska och ekologiska (1992 s 41). Det som är intressant att fokusera på i denna studie är det samhällsliga mönstret vilket beskrivs som ”mönstret i relationen mellan aktörer”. Samhällsliga mönster utgörs alltså av

”..beteenden och idéer (normer och uppfattningar av verkligheten) som aktörer mer eller mindre medvetet har skapat” (ibid).

Inom förändringsteorin finns det framförallt två uppfattningar om hur aktörer och strukturer påverkar varandra och därmed skapar den handling som förändringen

utgörs av. Dessa uppfattningar representeras av Lennart Lundquist respektive Piotr Sztompka:

Lundquist menar att aktören har möjlighet att ta in information vilket skapar en förståelse, handlingsutrymme och vilja hos aktören. Strukturen påverkar sedan aktören genom att begränsa och möjliggöra handlingsutrymme och genom att styra informationsgrunden. Strukturen kan också påverka genom socialisering, exempelvis politiska socialisering.

Schematiskt sett kan handlande och därmed förändring beskrivas så här:

Strukturen påverkar → Aktören och detta påverkar → Handlandet.

(Sannerstedt 2003-10-09).

Sztompka menar istället att strukturerna och aktörerna gemensamt utför handlandet. Detta förklarar han med att aktörerna och strukturerna i sig är växlande och att de därför är beroende av varandra. Förändring över tid (från t1 till t2) ges av att både aktörerna och strukturerna själva undergår förändring under denna tid och att de gemensamt påverkar och påverkas av handlandet.

Detta kan något förenklat förstås på följande sätt:

Aktör (t1).....Aktör(t2).....
+ → Handlande → + → Handlande
Struktur(t1).....Struktur (t2).....

(Sztompka 1993 s 217)

5.1.2 Moderaternas förändring

Hur förklaras då Moderaternas förändring utifrån aktörs- och strukturperspektiven? För att göra det måste man ställa sig ett antal frågor: Vilken är förändringen? Vad skall förklaras? Vilka är strukturerna och vilka är aktörerna och hur påverkar dessa? Vilken är den utlösande faktorn till förändring? (Sannerstedt 2003-10-09).

I Moderaternas fall är förändringen både ideologisk och retorisk. Partiet har genomgått en ideologisk förändring då de har rört sig från en inriktning under Carl Bildts tid som bäst kan betecknas som New Right till att fokusera mer på nyliberalism under Bo Lundgrens partiledarskap för att landa i en större fokusering på socialliberalism med Fredrik Reinfeldt som partiledare.

Den tydligaste förändringen har kommit med Fredrik Reinfeldt som partiledare. Han har kraftigt ökat partiets väljarstöd genom att fokusera åt ett annat håll än traditionell moderat politik. Genom att överge ett antal moderata hjärtefrågor såsom

omfattande skattesänkningar och motstånd mot fackföreningar har han rört sig mot mitten och socialliberalismens värderingar. En mjukare framtoning med ett mer pedagogisk språk har ökat hans trovärdighet och därmed attraherat väljare.

Den utlösande faktorn var Moderaternas svidande valnederlag 2002. Väljarstödet (som här får ses som en struktur) påverkade härmed partiet (aktören) vilket föranledde stora organisatoriska förändringar och resulterade i att Bo Lundgren och större delen av partiledningen byttes ut (handlande). Bakom den organisatoriska förändringen stod en grupp aktörer bl. a. den dåvarande ordföranden för Moderata Ungdomsförbundet, Tove Lifvendahl. Samma kväll som det dåliga resultatet tillkännagavs uttalade dessa aktörer sitt missnöje och krävde partiledningens (strukturens) avgång (Se Aftonbladet 2002-09-18).

När partiledning och partiledare bytts ut började också förändringen av ideologin och retoriken. Detta arbete föranleddes av aktörer representerat av Fredrik Reinfeldt, partisekreteraren Sven-Otto Littorin och chefsekonomen Anders Borg. Tillsammans tog de på sig arbetet med att reformera partiets struktur (Affärsvärlden 2004-03-23).

Moderaternas förändring tycker jag därför bäst kan beskrivas med Sztompkas förändringsschema av att aktörerna och strukturerna som själva förändras över tid har påverkan både på varandra och på handlandet.

5.2 Partistrategiteori

Partistrategi baseras på ett partis vilja att åstadkomma samhällsförändring. För att kunna göra det måste partiet initialt fråga sig vilka ståndpunkter som skulle kunna leda till en sådan förändring. För det andra måste de avgöra vilken effekt dessa ståndpunkter får genom ett ökat eller minskat väljarstöd. För det tredje måste de bedöma vilket stöd de kan få från sina partivänner. För det fjärde måste hänsyn tas till det parlamentariska läget och vilka möjligheter och begränsningar som råder där.

En strategi bestående av en handlingsplan utformas och där ställer partiledningen upp de olika verktyg man har till sin hjälp för att genomföra sina kort- och långsiktiga mål.

Partierna baseras på tre grundläggande förhållanden: förhållandet till väljarna (kallat väljararenan), förhållandet till sina medlemmar (kallat interna arenan) och förhållandet till andra politiska partier (kallat parlamentariska arenan). Partiets syfte är att maximera sitt stöd på dessa arenor vilket innebär att partiet måste bedöma hur stor vinst eller förlust en viss ståndpunkt resulterar i på de tre arenorna.

Möjligheten att öka sitt inflytande på den parlamentariska arenan ökar genom samarbete med andra partier och det är därför viktigt att partiledningen tar hänsyn till detta när man intar en viss ståndpunkt (Hinnfors 1991 s 13f).

5.2.2 Moderaternas förändring

Moderaternas ideologiska och retoriska förändring kan utifrån partistrategi förklaras med att partiet efter valnederlaget 2002 var tvungna att arbeta för att återupprätta och öka sitt förtroende. Detta var dock tvunget att ske utifrån en bedömning av hur partiets nya ståndpunkter, främst representerat av en mer socialliberalt driven politik, skulle bemötas på de olika arenorna.

På den interna arenan fanns risken att personer aktiva inom Moderaterna inte längre skulle känna igen sig i partiets politik och därmed överväga att lämna partiet. Det är i det här läget möjligt att man ansåg den risken som liten och därmed var beredd att chansa.

När det gäller förhållandet till den parlamentariska arenan kan bildandet av den borgerliga Alliansen tillsammans med Kristdemokraterna, Folkpartiet och Centerpartiet ha tvingat Moderaterna att närma sig mitten för att skapa legitimitet för den gemensamma politiken.

För att öka stödet på väljararenan har man genom den ideologiska förändringen närmat sig de socialliberala idéerna, detta i ett försök att ta väljare från Socialdemokraterna och mitten. Det har också krävt retoriska förändringar eftersom Moderaternas tidigare kommunikation till väljarna misslyckats och resulterat i ett för partiet dåligt valresultat.

6 Slutsatser

Mitt syfte med uppsatsen har varit att studera Moderata Samlingspartiet under tre partiledare. Genom att undersöka riksdagsanföranden och tidningsartiklar utifrån idé- och ideologianalys respektive stilanalys har jag kunnat konstatera att det skett en ideologisk och retorisk förändring.

Jag satte initialt upp en hypotes om att Moderaterna genomgått en ideologisk förändring som startade i nykonservatism, övergick i ett skede av nyliberalism för att sedan landa i socialliberalism. Dessa ideologiska faser skulle representeras av de tre partiledarna i motsvarande kronologiska ordning.

Jag kan nu konstatera att jag *till viss del* kan verifiera denna hypotes. Det skulle nämligen visa sig att Carl Bildts politiska vision inte helt stämde överens med nykonservatismen utan hade tagit ett större steg mot nyliberalismen. Därmed gick hans ideologiska tillhörighet snarare att finna i New Right, en ideologiriiktning som förespråkar en blandning av nyliberala och nykonservativa värderingar.

När det gäller de andra två partiledarna kunde jag dock verifiera min uppsatta hypotes. Bo Lundgrens starka fokusering på individen och marknadsekonomi placerade honom inom nyliberalismen och Fredrik Reinfeldts försvar av välfärdsstaten placerade honom närmare socialliberalismen.

Utifrån den ideologiska studien kunde man också konstatera att fokuseringen av den moderata politiken ändrats från att ha baserats på skattesänkningar till att nu betona värdet av arbete. Detta är i sig inte en ideologisk förändring men skillnaderna i prioritering av de politiska målen mellan de tre partiledarna ger ändå belägg för att förändring skett.

Genom att studera partiledarnas retorik har jag kunnat konstatera att Reinfeldt i jämförelse med Bildt och Lundgren använder ett enklare och mer vardagligt språk. Reinfeldts ansats är mer pedagogisk vilket kan tyda på en ambition om att göra den moderata politiken lättare att ta till sig i syfte att öka väljarstödet.

Med hjälp av förändringsteori och partistrategiteori har de ideologiska och retoriska förändringarna kunnat förklaras. Slutsatsen blir att förändringarna har sin grund i Moderaternas valnederlag 2002 och att aktörer inom partiet därefter arbetat hårt för att genomföra reformer på partiets struktur och på så sätt återfå väljarnas förtroende.

7 Referensförteckning

Litteratur:

- Bergström, Göran - Boréus, Kristina, 2000. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund. Studentlitteratur.
- Blomgren, Anna-Maria, 1997. *Nyliberal politisk filosofi. En kritisk analys av MiltonFriedman, Robert Nozick och F.A. Hayek*. Nora. Bokförlagen Nya Doxa.
- Boréus, Kristina, 1994. *Högervåg. Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*. Falun. Tidens Förlag.
- Freeman, Lars, 1958. *Med liberalismen i blodet*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Green, David G, 1987. *The New Conservatism. The Counter-Revolution in Political, Economic and Social Thought*. New York, St. Martin's Press.
- Gingell, John – Little, Adam – Winch, Christopher, 2000. *Modern Political Thought. A reader*. New York. Routledge.
- Girvetz, Harry K, 1950. *From Wealth to Welfare. The Evolution of Liberalism*. Stanford. Stanford University Press.
- Hellspong, Lennart – Ledin, Per, 1997. *Vägar genom texten. Handbok i bruktextanalys*. Lund. Studentlitteratur.
- Hermansson, Jörgen, 1995. *Statsvetenskaplig Tidskrift*. Volym 4, årgång 98, s 482-489.
- Heywood, Andrew, 2003. *Political Ideologies. An Introduction*. Third Edition. New York. Palgrave Macmillan.
- Hildén, Gunvor, 1984. *Djupgående förändring av ideologin i År konservatismen död? En artikelserie ur Svenska Dagbladet*. Göteborg. Svenska Dagbladets förlag.
- Hinnfors, Jonas, 1991. *Familjepolitik. Samhällsförändringar och partistrategier 1960-1990*. Stockholm. Almqvist & Wiksell.
- Hylén, Jan, 1991. *Fosterlandet främst? Konservatism och liberalism inom Högerpartiet 1904-1985*. Stockholm. Norstedts Juridikförlag.
- King, Desmond S, 1987. *The New Right. Politics, Markets and Citizenship*. Hong Kong, Macmillan Education Ltd.
- Larsson, Reidar, 1990. *Politiska ideologier i vår tid*. Fjärde upplagan. Lund, Studentlitteratur.
- Lepage, Henri, 1980. *I morgon kapitalism*. Andra upplagan. Stockholm. Bokförlaget Ratio.
- Levitas, Ruth, 1986. *The Ideology of the New Right*. Cambridge, Polity Press.
- Lindkvist, Kent, 1982. *Program och parti: Principprogram och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917-1972*. Lund, Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1992. *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund. Studentlitteratur.
- Macridis, Roy C, 1980. *Contemporary Political Ideologies. Movements and Regimes*. Cambridge. Winthrop Publishers Inc.
- Rawls, John, 1993. *Political Liberalism*. New York. Colombia University Press.
- Ryn, Claes G - Häggman, Bertil, 1971. *Nykonserveratismen i USA*. Uppsala, Almqvist & Wiksell Förlag AB.

- Sztompka, Piotr, 1993. *The Sociology of Social Change*. Oxford. Blackwell Publishers.
- Thurén, Torsten, 2004. *Ideologi och politik. Den svåra konsten att ta ställning*. Stockholm. Liber AB.
- Tingsten, Herbert, 1967. *Den svenska socialdemokratins idéutveckling*, volym nr 1-2. Stockholm. Aldus/Bonniers.
- Åsard, Erik, 1979. *Politik och ideologi. Artiklar och essayer i brännbara ämnen*. Uppsala.
- Åsard, Erik, 1991. *Den konservativa eran. Amerikansk politik från Reagan till Bush*. Rapport nr 7. Uppsala. The Swedish Institute for North American Studies.

Riksdagsprotokoll

- 2004/05 nr 61
2004/05 nr 13
2003/04 nr 121
2003/04 nr 55
- 2003/04 nr 13
2002/03 nr 122
2002/03 nr 12
2001/02 nr 52
2001/02 nr 13
2000/01 nr 51
2000/01 nr 9
1999/00 nr 128
1999/00 nr 52
- 1998/99 nr 42
1998/99 nr 10
1997/98 nr 122
1997/98 nr 53
1997/98 nr 12
1994/95 nr 57
1994/95 nr 47
1993/94 nr 57
1993/94 nr 47
1992/93 nr 125
1992/93 nr 59
1991/92 nr 128
1991/92 nr 62
1991/92 nr 49
1991/92 nr 8
1990/91 nr 131
1990/91 nr 57

1990/91 nr 3
1989/90 nr 62
1989/90 nr 3

1988/89 nr 11
1988/89 nr 5
1987/88 nr 61
1987/88 nr 11
1986/87 nr 64
1986/87 nr 12

Tidningsartiklar

Affärsvärlden 2004-03-23.
Dagens Nyheter 2004-10-17
Dagens Nyheter 2004-10-04
Dagens Nyheter 2004-03-04
Göteborgsposten 2003-10-24.

Övrigt

Sannerstedt, Anders, 2003-10-09. Föreläsninganteckningar. Statsvetenskapliga institutionen. Lund.